УДК 342.72/73; 342.9

Мартиненко А.В.
асп. НУ «Запорізька політехніка»

ПРАВА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ОТРИМАННЯ ВІДСРОЧКИ ВІД МОБІЛІЗАЦІЇ: ДО ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ ПОСЛІДОВНОСТІ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ

Упродовж усіх років незалежності у державі триває поступове реформування юридичних інститутів, спрямованих на гарантування, утвердження і захист прав людини, зокрема, шляхом оновлення законодавства та приведення його у відповідність до європейських стандартів. Ефективне функціонування цих інститутів однаковою мірою залежить від якості законодавства та від якості фахівців, що забезпечують діяльність цих інститутів. Усі особи, що отримують доступ до правничої професії є випускниками українських правничих шкіл. Водночас, зміст юридичних дисциплін, що викладають у правничих школах України, методика їх викладання, юридична наука, а також адміністрування цих шкіл та університетів в цілому повільно зазнають якісних змін та залишаються успадкуванням радянської системи юридичної освіти, відповідно до якої правник сприймається, як особа, покликана служити державі, а не гарантувати, утверджувати і захищати права людини або забезпечувати ефективне публічне обвинувачення.

У період повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України актуалізувалося питання правового регулювання відстрочки від мобілізації для здобувачів освіти. Зміни до законодавства від 2024 року надали здобувачам професійної та вищої освіти право на відстрочку за умов дотримання чіткої послідовності здобуття рівнів освіти. Проте на практиці виникають спірні ситуації, коли особи, які були відраховані, а згодом

поновилися на тому ж рівні освіти, отримують відмову у відстрочці через запис у довідці з ЄДЕБО про «порушення послідовності».

Право на освіту закріплене у ст. 53 Конституції України. Також Конституція визначає, що органи державної влади повинні діяти виключно в межах і в спосіб, передбачені законом (ч. 2 ст. 19), а захист суверенітету – справа усього народу (ст. 17, ст. 65).

Відповідно до ст. 23 Закону №3543-XII, відстрочку від призову мають здобувачі освіти, які навчаються за денною або дуальною формою та здобувають вищий рівень освіти за послідовністю, визначеною ч. 2 ст. 10 Закону України «Про освіту».

У Порядку проведення призову (Постанова КМУ №560 від 16.05.2024) закріплено, що основним документом для підтвердження права на відстрочку є довідка про здобувача освіти з ЄДЕБО. Водночас, якщо особа вже навчалася на тому самому рівні освіти, але не завершила його (була відрахована), у довідці фіксується «порушення послідовності», що автоматично призводить до відмови у відстрочці.

Ключовим у цій ситуації є термін «здобутий рівень освіти», який використовується у п. 1 ч. 3 ст. 23 Закону №3543-XII. В українському освітньому законодавстві (Закони №2145-VIII та №1556-VII) здобутим визнається лише такий рівень, який: завершено шляхом виконання освітньої програми; підтверджено результатами атестації; засвідчено офіційним документом про освіту (дипломом).

Відповідно, особа, яка була відрахована до завершення програми та не отримала диплома, не може вважатися такою, що здобула певний рівень освіти. Отже, її повторне навчання не є порушенням послідовності, а є продовженням незавершеного освітнього процесу.

Практика, за якою Міністерство освіти і науки через ЄДЕБО вказує на порушення послідовності навіть у випадках, коли особа не здобула попередній рівень, суперечить законодавству. Такий підхід не відповідає змісту терміну «здобутий рівень освіти», оскільки: навчання було перерване до атестації; диплом не був виданий; правовий статус «здобувача» не завершеної освіти не прирівнюється до «здобутого рівня».

Таким чином, механічне застосування формулювань ЄДЕБО без правової оцінки конкретних обставин є порушенням принципу верховенства права і правової визначеності (ст. 8 Конституції України, практика Верховного Суду).

Верховний Суд у рішенні від 09.02.2019 у справі №855/21/19, посилаючись на Венеціанську комісію, зазначив: правова визначеність передбачає чіткість, передбачуваність і стабільність правозастосування. Одностороння зміна тлумачення норм без внесення змін до закону є порушенням цього принципу.

У цьому контексті варто наголосити: адміністративна практика МОН або ТЦК не може підміняти законодавче регулювання, а будь-яка зміна правозастосовчої практики має бути чітко врегульована законом.

Термін «здобутий рівень освіти» означає завершений та підтверджений документально етап навчання.

Особа, яка не завершила навчання, не може вважатися такою, що здобула цей рівень освіти – відповідно, повторне навчання не є порушенням послідовності.

Внесення до довідки з ЄДЕБО позначки «порушує послідовність» без правових підстав суперечить закону та Конституції.

Практика відмови у відстрочці на основі таких довідок має бути оскаржена або змінена шляхом нормативного врегулювання.

Міністерство освіти не повинно змінювати підхід до інтерпретації термінів без змін у законодавстві – це порушує принцип правової визначеності.

Отже, будь-які зміни в процедурних питаннях, особливо в контексті мобілізаційних вимог, повинні базуватися на законодавчих актах, а не на адміністративних рішеннях, які можуть суперечити закону і призводити до негативних наслідків для студентів.